

Mauthausen – tábor ztracených duší

JAROSLAV ČVANČARA

Koncentrační tábor Mauthausen byl jedním z největších a nejotřesnějších popravišť Čechů a Slováků. Nacistický bezpečnostní aparát sem posílal jednotlivce i celé skupiny, které nehodlal pustit ze svých tenat. Touto formou třetí říše realizovala skrytou a brutální politiku likvidace svých názorových odpůrců. Český národ platil v Mauthausenu krutou daň za svou touhu po svobodě – kvůli válce, kterou nechtěl a kterou nevyvolal.

**...jsme a chceme být barbaři.
Je to čestný titul... Adolf Hitler**

BRÁNA PEKLA SE ROZESTOUPILA

Městys Mauthausen je od rakouského Lince vzdálen necelých třicet kilometrů. Bývalý první koncentrační tábor zřízený mimo vlastní území Německé říše byl situován uprostřed krásné hornaté přírody.

Desetitisíce lidí byly hnány od nádraží nahoru úvozovou cestou, dlouhou asi tři kilometry, obklopeny štekajícími psy a strážemi v ocelových přílbách a s odjištěnými zbraněmi. Podivný průvod předem ztracených duší se ubíral starobylými uličkami městečka, za jehož posledním stave-

ním byl nucen dát se do klusu. Vysoko nad městečkem se oči vězňů snažily proniknout hustou tmou a přibývajících mlhou, kterou občas problesklo světlo baterky dozorců z řad SS. Z mlhy pojednou vystoupila monumentální žulová zeď pevnosti se siluetou vstupní brány. Děsivý pohled umocňovala obří říšská orlice, dvůr s širokým schodištěm. Mlčící pětistup byl pohlcován hlavní branou, za níž čelo odbočilo vpravo.¹

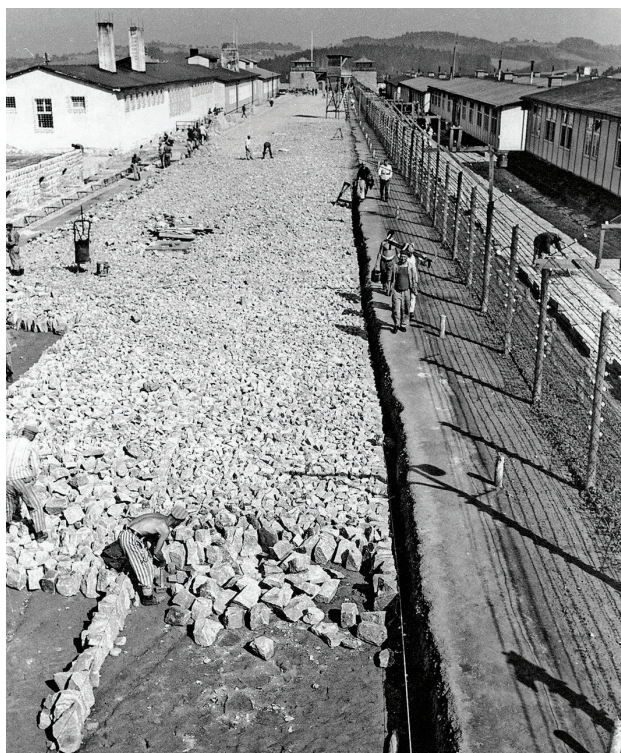
Hlavní brána byla jediným vstupem do centrálního tábora. Prošli jí – po většinou jednou jedinkrát – nesčetní muži, někdy i ženy a děti. Za ní se nacházel ohromný, podlouhlý appelpplatz, kde bylo nejméně třikrát denně, v sálajícím horku nebo třesnutých mrazech, prováděno sčítání vězňů.

Nově příchozí spatřili věže obsazené nehybnými strážci se samopaly a kulomety. A elektřinou nabitě ostnaté dráty. Prostor zahalený tmou pravidelně pročešávaly kužely světél z velkých otáčivých reflektorů. Vše jako v ponurém panoptiku, podobno přízraku, zlému snu. Vězni se řadili podél nekonečně dlouhé kamenné zdi, nazývané také Zeď nářků nebo později Česká zeď. Tu si zapamatoval každý příchozí. U ní byli podrobováni prvním dotazům, které podle nálady dozorců často vyústily v týrání.

Velitelem koncentračního tábora Mauthausen byl SS-Obersturmbannführer Franz Ziereis², tichý zdvořilý muž s popelavou tváří. Zatímco většina jeho podřízených na příchozí vězně řvala, Ziereis, který se ovšem u krvavých orgií

1 Při psaní studie jsem vycházel ze vzpomínkových a odborných publikací: HRUBAN, Antonín: *Mauthausen. Z pobytu a života v německém koncentračním táboře třetího stupně*. Vydavatelství spolek, Prostějov 1945; LITTLCH, Karel: *Mauthausen, lágr smrti. Vzpomínky na léta 1941-42*. Ferdinand Horký, Praha 1945; VÍTEK, Miloš: *Mauthausen 1942 - Dachau 1945. Svědectví o Mauthausenu 1942 a o posledních dnech Dachau*. Klub Kounicových kolejí, Brno 1946; MARŠÁLEK, Hans: *Mauthausen mahnt. Kampf hinter Stacheldraht. Tatsachen, Dokumente und Berichte über das größte Hitler'sche Vernichtungslager in Österreich*. Mauthausen-Komitee des Bundesverbandes der österreichischen KZ Lager, Wien 1947; BERDYCH, Václav: *Mauthausen. K historii odboje vězňů v koncentračním táboře Mauthausen*. Naše vojsko, Praha 1959 a CHÉNE, Le Evelyn: *Mauthausen. The History of a Death Camp*. Methuen, London 1971. Kromě toho jsem využil svých rozhovorů s Adolfem Burgerem, Václavem Berdychem, Zdeňkem Dvořákem, Karlem Kašákem, Josefem Klatem, Hansem Maršálkem, Přemyslem Šindelkou a Václavem Václavíkem, kteří byli vězněni v KT Mauthausen.

2 SS-Obersturmbannführer Franz Ziereis, nar. 13. 8. 1905 v Mnichově. Sloužil u Reichswehru. V roce 1936 vstoupil do NSDAP a do SS, od roku 1938 působil v KT Buchenwald. V letech 1939-1945 vykonával funkci velitele KT Mauthausen. Dne 3. 5. 1945 se svou ženou a třemi dětmi opustil tábor a skrýval se v alpské chatě ve Spital am Pyhrn pod falešným jménem Michael Sticks. Zde byl 23. 5. 1945 americkými vojáky postřelen a dopaden. Zemřel 25. 5. 1945 v lazaretu v Gusenu.

Stavba appelplatzu. Nahoře příslušníci čtvrtého pluku Totenkopfverbände Ostmark určení k střežení KT Mauthausen. Tvořili je převážně Rakušané. Tito „rytíři“ se polních tažení až na malé výjimky nezúčastňovali. Stali se ozbrojenou pěší stranou, s úkolem „plnit zvláštní rozkazy policejní povahy“. Vpravo velitel tábora, pětatřicetiletý SS-Obersturmbannführer Franz Ziereis. Milující otec rodiny, náruživý zahrádkář, tichý zdvořilý muž, vždy dokonale upravený s aristokratickým zjevem a rovným držením těla.

Foto: archiv autora

vyskytoval pomálu, je občas vítal povzbudivými slovy, tu a tam se zeptal na rodinu, zaměstnání. Poté následovala zlověstná slova: *Sem se pouze vchází, cesta ven vede většinou komínem krematoria!* Každý nový vězeň brzy poznal, že velitel nelhal. Pouze mizivé procento se jich po válce vrátilo domů.³

V podzemní části prvního baráku byla umyvárna, dezinfekce, v horní části prádelna. Druhý barák sloužil jako vězeňská kuchyně, v podzemí se nacházelo skladiště. V horní části třetího baráku bylo táborové vězení, zvané Bunker, jehož součástí byl podzemní labirint: odstřelovací kout, plynová komora, chladárna, pitevna, krematorium.

Poslední budova – revír, honosně nazývaná nemocnice, nebyla do konce války úplně dostavěna. Počínaje umyvárnou a konče novým revírem byly všechny objekty vystavěny z kamene a cihel.

Vlevo od appelplatzu stály v několika řadách klasické dřevěné baráky, obytné bloky vězňů, kteří v nich byli obvykle rozdělení podle národností.

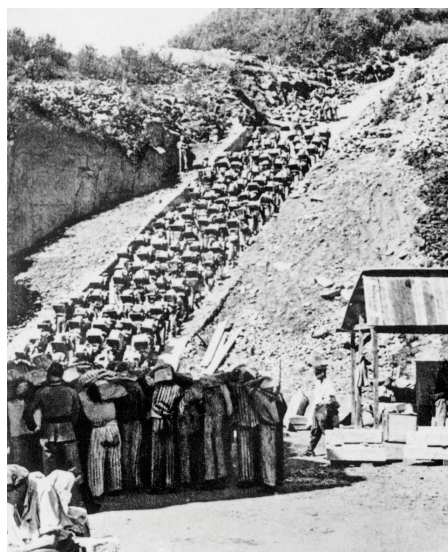
VYHLAZOVACÍ TÁBOR III. STUPNĚ

Mauthausen nebyl velký lágr. Avšak panovaly zde nejtvrďší podmínky, což znamenalo také nejvyšší úmrtnost. Již pouhé vyslovení slova Mauthausen vyvolávalo v lidech hrůzu.

Tábor se rozrostl v obrovský komplex více než čtyřiceti pobočných táborů. Přestože byl budován po celých sedm roků své existence, zůstal nedokončen. Sem mířily transporty dvojího druhu. Jedny procházely běžnou procedurou a cestou přes karanténu na pracovní bloky. Jiné transporty jako by se propadly do země. Ti, kdo s nimi přišli, měli jedno společné – o jejich osudu byl rozhodnuto předem. Neměli vůbec žádnou šanci na přežití. Sami mnohdy ani netušili, že sem byli posláni k okamžité likvidaci. Někteří byli ihned po příchodu anebo následujícího dne usmrceni, jiní vsazeni do cely v Bunkru, kde již jen čekali na popravu.

3 Archiv autora, rozhovor s Václavem Berdychem, 11. 12. 1991.

Nádvoří autoparku. Noví vězni čekají na dezinfekci. Od svého vzniku Mauthausen sloužil k internaci a fyzické likvidaci nejen kriminálních a asociálních živlů, ale i rasových a především politických odpůrců nacismu. Vpravo vynášení 40 až 50 kilogramů těžkých žulových kvádrů z kamenolomu po pověstných mauthausenských schodech. Foto: archiv autora

Počet občanů předmnichovské Československé republiky, kteří prošli Mauthausenem, se podle knihy přírůstků odhaduje na 7320 Čechů a 800 Slováků. Toto číslo nemůže být přesné, a je evidentně podhodnoceno. Oficiálně se uvádí, že 4473 Čechoslováků zde bylo usmrceno⁴. Ani tento údaj však není úplný. Sestavit kompletní seznam českých a slovenských obětí se již asi nikdy nepodaří.

První čeští političtí vězni přišli do Mauthausenu již v roce 1939. Některé z nich překvapilo relativně družné a pohodlné cestování vlakem až do stanice Mauthausen. Po vystoupení z vlaku je však čekalo drsné překvapení. Byli přivítáni ranami holí. I během poklusu nahoru do tábora na ně dopadala další série ran. Proběhli hlavní branou, ve které stáli dva strážci s obuškami. A opět nespočetné množ-

ství ran. Byli postříkáni hadicí s ledovou vodou. Každý nově příchozí musel padnout na zem, jeden vedle druhého. Vytvořili obrovský chodník z lidských těl, po něm si strážníci s chutí zaběhali. Brzy tekla krev. Bylo slyšet výkřiky, zoufalé nařikání těch, kterým vysoké okované boty zlámaly žebra a končetiny. Poté seběhli do podzemí koupelny, kde od spoluvězňů s psychopatickými rysy dostávali další rány. Po okoupaní vyběhli ven. Mokří a zkrvavení. Kdo dostal spodky a košili, měl naději, že zůstane živ. Kdo dostal jen spodky, šel obvykle na popravu. Aby se alespoň trochu zahřáli, shlukovali se v semknutou skupinku. Pak byli odvedeni na karanténu. Vyfasovali dřeváky a modrobílé pruhované trestanecké stejnokroje z buničité látky, podobné spíše pyžamu než vězeňskému mundúru.

Téměř všichni vězni si byli náhle k nerozeznání podobní. Nejen svými pruhovanými obleky, ale i svým údělem. Každý sám, jako opuštěný ostrůvek, pouze se svými myšlenkami. Jejich životní zájem se omezil na několik málo důležitých věcí: jídlo, spánek a snahu dostat se k takové práci, která skýtala šanci přežít. Brzy pochopili, že rozhodující vliv a moc v tzv. vězeňské samosprávě mají kriminální a asociální živly, ochotní přísluhovači dozorců, horliví vykonavatelé jejich vůle. Podle vídeňského pamětníka Hanse Maršálka⁵, jenž byl v říjnu 1941 zatčen pražským Gestapem pro komunistickou činnost a v Mauthausenu přežil jako písař na schreibstube, byli nejhorší domácí, tedy rakouští blockführeri a kápa. Někteří z nich ztratili poslední zbytky lidskosti a zacházeli se spoluvězni hůř než se

4 Údaj získaný od Hanse Maršálka, 4. 12. 2011. Počet usmrcených je uveden také na pietní desce v památníku KT Mauthausen.

5 Hans Maršálek, nar. 19. 7. 1914 ve Vídni, rodiče českého původu. Po anšlusu Rakouska v roce 1938 se zapojil do ilegální činnosti. Aby se vyhnul službě v německé armádě, utekl do Prahy, kde navázal kontakty s komunistickou ilegální skupinou. 28. 10. 1941 byl zatčen krim. zam. Josefem Böhmem z ref. II A řídicí úřadovny Gestapa v Praze. Vězněn na „čtyřstovce“ v Petschkově paláci a na Pankráci. Do Mauthausenu deportován 29. 9. 1942. Díky jazykovým schopnostem, odborným znalostem a především štěstí přešel jako lagerschreiber veškerá nebezpečí. Po válce působil u státní policie ve Vídni. Svým svědectvím pomohl usvědčit řadu nacistických zločinců. Napsal několik knih, stal se vedoucím památníku Mauthausen. Zemřel 9. 12. 2011 ve Vídni.

zvířaty. I osudy českých politických vězňů byly odevzdány do rukou zločinců z povolání, kterým činilo potěšení způsobovat bolest.⁶

DOTYK SMRTI

Mauthausen se stal nacistickou továrnou na smrt. Byl to systém vypočítaný a nastavený na co nejrychlejší zničení vězně – nepřítel, a to prací, neustálým stresem a vědomím naprosté bezprávnosti a nemohoucnosti. Na každém kroku utrpení, nulová úcta k lidskému životu a utrpení, zabíjení s drtivou mechanickou věcností. Existovaly zde jen dvě kategorie lidí: otrokáři a otroci, zabijáci a zabíjení.

Život vězně či alespoň jeho zdraví v tomto táboře neznamenal téměř nic. V pracovních komandech se zabíjení stalo tak všední záležitostí, že si rychlou smrt nešťastníci někdy dokonce sami žádali. Kdo již nemohl nebo za stálého brachiálního násilí upadl, byl přihlížejícím strážným zastřelen či jinak usmrcen. Většina vězňů zemřela následkem pracovního vyčerpání, týrání, nedostatku potravy, nevhodného ošacení či špatné lékařské péče. K značné umrtnosti vězňů přispívaly nemoci: zápal plic, hnisající omrzliny, vodnatelnost nohou, flegmona. Při práci se jejich zdravotní stav jen ještě zhoršoval.

Vše v táboře probíhalo v poklusu. Budíček byl v létě od pondělí do soboty ve 4.00 ráno. V neděli byl úklid, do práce nastoupila jen zvláštní a trestní komanda. V zimě byl budíček v 5.15 hodin a konec pracovní doby při setmění.

Postupně sem byly deportovány větší či menší skupiny českých, polských, španělských, belgických, maďarských a italských politických vězňů a rovněž polských, francouzských, jugoslávských a sovětských válečných zajatců.

Masové deportace Čechů do Mauthausenu započaly nástupem Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. Podle jeho příkazu z 27. září 1941 byly všechny osoby odsouzené stannými soudy, zřízenými v Praze a Brně, umísťovány výlučně do Mauthausenu. Již 3. října 1941 dorazil z Prahy první transport.

Mezi Čechy, kteří s mimořádným štěstím Mauthausen přežili, patřil například univerzitní profesor Vratislav Bušek, kanonista, zakladatel semináře církevního práva PF UK, brněnský chirurg MUDr. Josef Podlaha a budoucí katolický biskup, řeholník a jeden ze zakladatelů české provincie salesiánů ThDr. Štěpán Trochta. Těžké roky tu strávil budoucí první tajemník ÚV KSČ a prezident z let 1957–1968 Antonín Novotný i budoucí postrach pracovníků kultury Jiří Hendrych nebo dlouholetý náměstek ministra vnitra Jindřich Kotal. Dále zde byli vězněni – a přežili: tvůrce ekonomických reforem Pražského jara 1968 Otto Šik a Štefan Dubček, člen III. ilegálního ústředního vedení Komunistické strany Slovenska, otec pozdějšího prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka.

Sám Antonín Novotný měl rovněž velké štěstí. V Mauthausenu se uplatnil jako strojní zámečník. Pracoval celý čas na vodovodní síti u soukromého mistra, jenž mu přilepšoval chlebem se škvarky. Docházel denně v doprovodu příslušníka SS na pracoviště dolů do městyse a navečer se vracel opět s doprovodem, někdy dokonce sám. Spal na bloku č. 6 s vězni, kteří pracovali v táborové kuchyni.⁷

Zvláštní místo mezi pracovními komandami mělo zvláštní trestní komando. V tzv. strážkompanii neboli strážce pracující v místním kamenolomu – Wiener Graben – se vězni většinou nedožili ani pěti dnů. Z tohoto pra-

covního komanda se odcházelo prakticky jen do krematoria.

Žulové lomy v Mauthausenu dodávaly stavební materiál nejen k výstavbě tábora, ke stavbě silnic, správních budov, včetně novogotických, kamenných zdí, ale například i dlažební kostky do některých velkoměst. Denně zde pracovalo na 1300 vězňů a denně zde byli mrtví a ranění. Dole v kamenolomu dostal každý vězeň na záda či na dřevěnou krosnu žulový kvádr. Ten musel vynést nahoru po 186 schodech. Kameny těžké 40–50 kilogramů byly nad jejich síly, zvláště v zimních měsících, kdy byli na kost promrzlí, vyzábílí, hladoví a vysilení. Ty, co nevydrželi, stříleli strážci do břicha. Některé vězně za trest či z rozmaru otrokářů kamenovali, topili v jezírku, ubíjeli násadami, připichovali krumpáčem k zemi.

HOROR NA POKRAČOVÁNÍ

Každý vězeň zde musel být ve střehu, žil tedy v neustálém stresu. Včas musel reagovat na nebezpečí všeho druhu. Kdo přežil práci v kamenolomu, mohl mluvit o mimořádném štěstí. K bezmála každodennímu jevu patřilo, že sadističtí dozorcí, povzbuzováni SS-Unterscharführerem Josefem Niedermayerem⁸, shodili některou z vyhlédnutých obětí z příkré skály. Sami ji sarkasticky pojmenovali Stěna parašutistů. Jindy byli nešťastníci za surového bití donuceni k zoufalému vběhnutí do elektřinou nabitých drátů. Nebylo dne, aby některý ze strážců neudeřil vězně do hlavy tyčí, a když nešťastník klesl k zemi, surovec mu položil tyč přes hrdo a usmrtil ho tím, že stoupl na oba její konce.

Dozorci pro pobavení sebe i druhých uzavírali nejružnější sázky. Spolu s blockführery a kápy se stali experty na nejzvrhlejší krutosti. Neobyčejně drastickým způsobem usmrcení bylo vkládání „provinilce“ do hermeticky

6 Archiv autora, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

7 Tamtéž.

8 SS-Unterscharführer Josef Niedermayer, nar. 11. 4. 1920. V Mauthausenu od dubna 1942 do května 1945. Měl na svědomí nesčíslné vraždy. Americkým vojenským tribunálem byl odsouzen k trestu smrti a 28. 5. 1947 popraven.

uzavřené zinkové rakve, kde se udusil. Kromě každodenního týrání se stalo pravidlem, že byl předem vyhlédnut vězeň – otloukánek. Toho pak po celý den s různými přestávkami sráželi k zemi, okopávali, bili po celém těle. Odpoledne již těžko stál na nohou, ale utrpení pokračovalo. Než dostal smrtící ránu do hlavy, byly mu zpřeráženy klíční kosti, žebra, ruce. Pokud bylo nasněženo, dozorce lopatou zaházel umírajícího sněhem a upěchoval ho. Když oběť jevila známky života, o čemž svědčil otvor ve sněhu roztátém teplým dechem, sadistický dozorce přihodil další sněh. Když ho hra již přestala bavit, rozmáchl se a naposledy tnul lopatou... A následujícího dne si vyhlédl další oběť.

Jednou z obětí esesáckých rozmarů se stal i známý český herec Karel Hašler⁹.

INJEKCE DO SRDCE

Na podzim 1941 nastoupil do Mauthausenu MUDr. Eduard Krebsbach¹⁰, rodák z Bonnu, úchylné individuum, muž s ocelově šedýma očima, který byl zanedlouho povýšen na SS-Sturmbannführera. S bestiálním cynismem si dokázal vychutnávat lidská muka. V důsledku jeho pedofilních sklónů zemřela celá řada mladých chlapců. Protože zavedl metodu usmrcování injekcí (v němčině Spritze) benzínu do srdeční krajiny, získal přezdívku Spritzbach. Usmrcoval každodenně, s chladnou a metodickou přesností.

Písničkář, herec a režisér Karel Hašler a cestovatel, spisovatel a především radiotelegrafista Otakar Batlička
Foto: archiv autora

Brzy vychoval své následovníky: Hermanna Kiesewettera, Ariberta Heima¹¹, Otto Kleingünthera¹² a další.

Dne 13. února 1942 popravil Krebsbach a jeho „asistenti“ příslušníky ilegální organizace Ústřední vedení odboje domácího¹³: radiotelegrafisty Františka Chybu a Jindřicha Frödeho. V pořadí třetí obětí byl cestovatel a spisovatel Otakar Batlička. Za další tři minuty vydechl zahradník Jaroslav Toufar, poté klempíř Josef Rozum. V 15.25 hodin byl injekcí usmrcen student Miroslav Prokop, 15.28 tramp Jiří Řanda, po něm ing. Jaroslav Kleiner. V 15.34 zemřel čalouník Antonín Springer. Poté esesáci vrazili injekci do srdce Ludvíku Stříbrskému. Posledním,

jedenáctým popraveným Čechem byl v 15.40 hod. univerzitní prof. Radim Nováček. Z této skupiny přežil válku akademický malíř Emanuel Prüll, jehož esesáci umístili na blok č. 18, kde pro ně kreslil a maloval.

V průběhu roku 1942 přišla v Mauthausenu o život celá řada vysokoškolských profesorů. V důsledku útrap zde 25. února 1942 zemřel prof. PhDr. Jan Bečka, objevitel léčiva Polysan. Němci na východní frontě využívali jeho vynález při léčení omrzlin. Dne 7. března 1942 byl injekcí usmrcen dvaadvacetiletý student, spolupracovník operační skupiny S-1/R Miroslav Svoboda, syn generála a budoucího prezidenta ČSSR Ludvíka Svobody.¹⁴

9 Karel Hašler byl poprvé Gestapem zatčen v době natáčení filmu *Městečko na dlani*. Byl vyslýchán, ale po intervenci filmového producenta Miloše Havla propuštěn. Když však dokončil natáčení, 2. 9. 1941 ho definitivně zatkl a po krátkém věznění na Pankráci odvezli do Drážďan k soudu. Odtud ho 17. 10. 1941 deportovali do Mauthausenu. Zde byl 22. 12. 1941 v 8.00 hodin usmrcen zmrznutím v „koupeli smrti“. Srov. DEYL, Rudolf: *Písničkář Karel Hašler*. XYZ, Praha 2007.

10 SS-Sturmbannführer Eduard Krebsbach, nar. 8. 8. 1894 v Bonnu. „Odborně“ dohlížel na vybudování mauthausenské plynové komory. Patologický zločinec. V sobotu 22. 5. 1943 zastřelil dokonce německého vojáka za „rušení nočního klidu“ jen proto, že vyšel s kamarádem z hospody a zpíval. Krebsbach byl za tento čin vyloučen z SS a převelen jako inspektor pro nakažlivé nemoci do Pobaltí. Od prosince 1944 působil jako závodní lékař v textilní továrně v Kasselu. Po válce byl zatčen, americkým vojenským tribunálem odsouzen k trestu smrti a 28. 5. 1947 v Landsbergu popraven.

11 SS-Obersturmführer dr. Aribert Heim, nar. 28. 6. 1914 v rakouském Bad Radkersburg. V Mauthausenu působil od října 1941. Podílel se na zabíjení vězňů pomocí injekcí, prováděl lékařské experimenty. Po válce nebyl dopaden. Údajně zemřel v roce 1992 v Káhiře.

12 SS-Unterscharführer Otto Kleingünther, nar. 1896. Od roku 1932 v NSDAP. Od června 1940 působil ve „zdravotnickém personálu“ Mauthausenu, kde zavraždil stovky vězňů smrtící injekcí. Po válce odsouzen k smrti. Trest později změněn na doživotí.

13 K ÚVODU viz FIDLER, Jiří: *Atentát 1942. Malý encyklopedický slovník*. Jota, Brno 2002, s. 142.

14 Originál úmrtního listu Miroslava Svobody je uložen v osobním archivu Zoe Klusákové-Svobodové.

V popředí zleva dr. Ernst Kaltenbrunner, Heinrich Himmler, Georg Bachmayer. Himmler podává ruku jednomu z místních zabijáků. Podle Himmlera bylo zapotřebí, aby strážci pohlíželi na vězně jako na nepřátele Říše, aby k nim pociťovali nenávist. „Je nepřipustné, aby strážný cítil s nepřítelem jakýkoliv soucit. Pro slabochy není v řadách strážců místo, a má-li někdo s vězni slitování, měl by co nejdříve odejít do kláštera...“
Foto: archiv autora

MUDr. Eduard Krebsbach a MUDr. Aribert Heim
Foto: archiv Hanse Maršálka

Nepopsatelné utrpení prožilo devět dopadených českých parašutistů vycvičených v Sovětském svazu – Rudolf Koloničny, Jan Restl, Bohuslav Němec, Josef Lejsek, Josef Vodička, Vilém Janota, Eduard Janošec, Josef Procházka, František Brauner – a jejich pětadvacet spolupracovníků z Přerovska,

Kojetínska, Kroměřížska, Ostravska a Brněnska. Stanným soudem v Brně byli v nepřítomnosti odsouzeni k trestu smrti. V mauthausenském Bunkru byli věznění od 13. ledna 1942. Ve čtvrtek 7. května 1942 je popravili. Byli mezi nimi švagři generála Ludvíka Svobody Eduard a Jaroslav Stratilovi.¹⁵ Bunkr byla zděná budova se zamřížovanými okny. Desítky vězňů živořily v celách o rozměrech 3 x 2 metry. Dostávali poloviční dávky jídla, ponecháno jim bylo jen spodní prádlo, nesměli mít ani ponožky. V celách se netopilo ani v nejtřeskutějších mrazech. V některých celách byly na vězních konány „lékařské a vědecké“ pokusy.

V poválečném procesu s mauthausenskými zločinci konaném v květnu 1946 svědčil před americkým vojenským tribunálem v Dachau bývalý

český vězeň.¹⁶ Podle jeho výpovědi se 18. února 1942 dostavil na blok č. 14 SS-Obersturmführer Anton Streitweiser¹⁷ a přikázal blockführerovi, aby mu připravil seznam osmnácti praceschopných „kriplů“. Zatímco ostatní nemocné kázal strčit pod ledovou sprchu, vybraných osmnáct „pokusných morčat“ nahnal po šesti do tří malých cel v Bunkru, kde strávili několik týdnů. Po celou dobu se nesměli mýt a holit. Byly na nich prováděny pokusy s přenášením skvrnitého tyfu prostřednictvím vši. Český vězeň jako jediný pokusy přežil.¹⁸

TAJNÁ ŘÍŠSKÁ ZÁLEŽITOST

Tajné exekuce nařizoval Hlavní úřad říšské bezpečnosti (Reichssicherheitshauptamt – RSHA), jmenovitě Heinrich

15 RICHTER, Karel – KOŽNAR, Vlastimil: *Výsadek S-1*. Naše vojsko – ČSPB, Praha 1988.

16 Archiv autora, rozhovor s Václavem Berdychem, 11. 12. 1991. Jméno vězně si již nevybavil.

17 SS-Obersturmführer Anton Streitweiser, nar. 3. 7. 1916 v Surheimu. Od roku 1934 působil v několika koncentračních táborech, nejdéle v Mauthausenu. Po válce žil v Německu pod falešným jménem, byl odhalen, zatčen a 30. 10. 1967 odsouzen v Kolíně nad Rýnem k doživotnímu vězení. Zemřel 17. 7. 1972 ve vězení v Bochumi.

18 Archiv autora, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

Himmler, Heinrich Müller¹⁹ nebo dr. Ernst Kaltenbrunner²⁰. Vykonyvaly se většinou v podzemí Bunkru, v místnosti připomínající lékařskou ordinaci. Byla umístěna mezi chladírnou a plynovou komorou. Aby se oběti nepokoušely o odpor a nedělaly potíže, bylo třeba držet je v klamně naději, v naprosté neznalosti toho, co je čeká. Lidé určené k popravě zastřelením byli instruováni, že jdou na lékařskou prohlídku. Proto se většinou podvolovali bez jakéhokoliv odporu. Z reproduktorů nahlas hrála veselá hudba, aby vysvětlečné oběti nic neslyšely a nevytušily, co bude následovat. Židé a odsouzenci k smrti za hospodářské delikty zde byli okamžitě oběšeni na kovové traverze. V rohu místnosti se nacházel odstřelovací kout (Genickschusseecke). Toto zvláštní zařízení byla vlastně široká dřevěná lišta maskovaná jako lékařský „výškoměr“ s namalovanými centimetry a podélně vyfrézovanou škvírou. Zakrývala ho černá látka, takže připomínalo fotografický přístroj. Zatímco katův asistent nastavoval dřevěnou zarážku podle výšky hlavy „měřeného“, za stěnou ukrytý kat znenadání vypálil oběti ránu do týla. V žargonu mauthausenských zabijáků: „dostal devět gramů olova do zátylku“. Ono lstivé vraždicí zařízení navrhl bývalý velitel koncentračního tábora Dachau SS-Oberführer Hans Loritz²¹.

Tímto způsobem zde bylo usmrceno několik stovek českých vlastenců, statečných vojáků, příslušníků odboje, významných představitelů inteligence, kultury.

Dne 20. dubna 1942, na Hitlerovy narozeniny, zde byli střeleni do týla: člen I. ilegálního ústředního vedení KSČ Eduard Urx a ústřední instruktor řídící podzemní činnost KSČ na Moravě Václav Sinkule.²²

Vedle této místnosti se nacházela koupelna. Kromě sprchování sloužila k usmrcování plynem. Vybudována byla na žádost dr. Krebsbacha a z příkazu inspektora koncentračních táborů SS-Gruppenführera Richarda Glückse²³. Vraždění zplynováním prováděli: velitel komanda krematorium Martin Roth²⁴, dr. Erich Wassitzky, Josef Niedermayer, Werner Fassel a dr. Eduard Krebsbach. Ten u poválečného soudu v Dachau obhajoval usmrcování vězňů plynem jako daleko humánnější a levnější než střelání.²⁵

I v případech zplynování lékaři v bílých pláštích praktikovali metodu iluzorní lži. Přesvědčovali vězně, že se nemusí ničeho obávat, že budou jen osprchováni a lékařsky vyšetřeni. Dokonce jim vydali mýdlo a ručník. Poté nešťastníky zatlačili do koupelny a přibouchli za nimi kovové dveře. Vedle, ve zvláštní místnosti, se ujal práce „dezinfektor“ s nasazenou ply-

novou maskou. Do speciální plnicí nádoby nasypal zelenkavé krystaly cyklonu B a tu poté postavil na rozpálenou cihlu. Potrubím nad podlažím koupelny začal proudit jedovatý plyn. Oběti se začaly zmítat v smrtelném zápase. Asistenti pozorovali účinek kukátky ve dvou hermeticky uzavřených dveřích a zaznamenávali průběh a přesný čas. Zápas se smrtí trval obvykle asi 20 minut. Po zapnutí silného ventilátoru byl plyn odsáván z komory a mrtvá těla co nejdříve vynesena do chladírny. Podle výpovědi jednoho z přeživších svědků se stalo, že když byla těla z nějakého důvodu ponechána v komoře příliš dlouho, ztuhla a se vzájemně propletenými mrtvolami se těžko manipulovalo. Obvykle mrtvé vynášelo komando v čele s polským vězněm Vilémem Ornsteinem. Vězňové museli koupelnu dokonale vyčistit od krve a dalších nečistot.

Nepotřebná těla obětí pohltily Topfovy muflové spalovací pece krematoria. Pekárnu, jak se zde v žargonu říkalo, obsluhoval rakouský vězeň Johann Kanduth. Ten popel obětí vyvážel na káře v sudu a vysypával z náspu na haldy mimo tábor.²⁶

Oheň v pecích hořel nepřetržitě dnem i nocí. Úděsný přízrak – zlověstná plamenná zář, hustý dým valící se z komínů – byl viditelný až daleko do

19 SS-Obergruppenführer Heinrich Müller, nar. 28. 4. 1900 v Mnichově. Od roku 1939 šéf úřadu IV (Gestapo) RSHA. V roce 1941 povýšen na SS-Gruppenführera. 29. 4. 1945 naposledy spatřen ve Vůdcově berlínském bunkru. Ohledně jeho poválečných osudů existuje řada hypotéz.

20 SS-Obergruppenführer JUDr. Ernst Kaltenbrunner, nar. 4. 10 1903 v rakouském Ried im Innkreis. Po atentátu na Heydricha jmenován šéfem RSHA. Několikrát navštívil KT Mauthausen. Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku byl odsouzen k trestu smrti a 16. 10. 1946 popraven.

21 SS-Oberführer Hans Loritz, nar. 12. 12. 1895 v Augsburgu. Od roku 1933 působil ve velitelských funkcích v různých koncentračních táborech, nejdéle v Dachau a Sachsenhausenu. Nechvalně proslulý i svým pozdějším působením v Norsku. Po válce dopaden a uvězněn v internačním táboře v Neumünsteru. Dne 31. 1. 1946 spáchal sebevraždu.

22 HÁJKOVÁ, Alena: *Praha v komunistickém odboji*. Svoboda, Praha 1984, s. 25, 65.

23 SS-Gruppenführer Richard Glücks, nar. 22. 4. 1889. V roce 1939 nahradil ve funkci inspektora koncentračních táborů Theodora Eickeho. V březnu 1942 byl pověřen vedením vrchního odboru D na Hlavním hospodářském a správním úřadu SS. Do jeho kompetence patřila výstavba popravčích místností a plynových komor. Dne 10. 5. 1945 spáchal v lazaretu ve Flensburg-Mürwiku sebevraždu kyanidem.

24 SS-Hauptscharführer Martin Roth, nar. 11. 8. 1914. Od května 1940 do dubna 1945 velitel krematoria v Mauthausenu. Od března 1942 se podílel na popravách vězňů zastřelením, oběšením a od začátku 1943 i zplynováním. Po válce dlouho unikl spravedlnosti. 24. 7. 1970 byl Zemským soudem v Hagenu odsouzen na 14 let odnětí svobody. Poté, co byl po 7 letech vězení propuštěn, pracoval jako obchodník v Bavorsku. Podle nepotvrzených zpráv ještě žije.

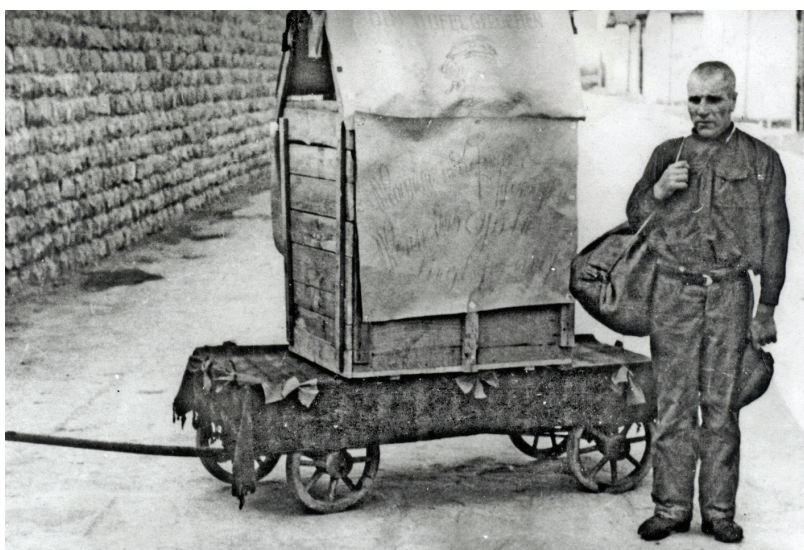
25 *Archiv autora*, rozhovor s Václavem Berdychem, 11. 12. 1991.

26 *Archiv autora*, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

dunajského údolí. Tmavý dým a nepříjemný nasládlý zápach vítr zanášel do tábora mezi bloky. Být zařazen do několikačlenného komanda „Krematorium“ přinášelo sice výhody, tedy více jídla i cigaret, ale znamenalo to také stát se svědkem mnoha způsobů vraždění. Znamenalo to vědět, kolik obětí „vylétlo komínem“. Vědomosti členů komanda nebyly „slučitelné se životem“. Po určité době byli, až na výjimky, jako nepohodlní svědci usmrčeni a nahrazeni novými.

PEKLO PLNÉ ABSURDIT

Mauthausen, to byl babylon nesmyslů a bestiality. V květnu 1942 byli nemocní vězňové z bloku 19 odváděni po skupinách 20–30 osob do blízkého lesíka „sbírat maliny“ a tam „na útěku“ postříleni. Při „vítání“ nově příchozích vězňů nechyběli lékaři. Jedince s unikátní tělesnou vadou či zvláště „pěkně tetovanou“ kůží okamžitě vyčlenili. Založili mu kartu, vyfotografovali ho, změřili a zvážili a nakonec ho injekcí do srdeční krajiny usmrtili a jeho kostru vypreparovali. Případná anatomická anomálie, naložená do formolínu a s patřičnou dokumentací, se stala vítaným kuriózním přírůstkem, exponátem některého z německých vědeckých ústavů a univerzit. V podzemí Bunkru, hned vedle pece krematoria, si táboroví lékaři nechali zřídit pitevnu. Mrtvým zde bylo ze zubních protéz strháváno zlato a kov spolu s cennějšími osobními předměty putoval do Říšské banky. MUDr. Hermann Kiesewetter a MUDr. Wilhelm Steffel²⁷ z Prahy zde prováděli vivisekce. Zkoumali na žijících vězňích funkci lidského mozku a srdce. Jednu svou oběť stahovali z kůže – zaživa – směrem od chodidel. Až když jej řezali na zádech a týlu hlavy, nešťastník zemřel.²⁸

Vězeň Hans Bonarewitz těsně před popravou

Foto: archiv autora

Z Mauthausenu uniklo jen málo vězňů. Ostatní byli dříve nebo později dopadeni. Aby vězni nemohli utíkat, byl tábor rozdělen zdmi na menší bloky. Jeden vězeň se prý ukryl v bedně od vyváženého zboží, v níž vyvrtal jen díry na dýchání. Únik se mu podařil a vyskočil z auta až u Steyeru. Dokonce se dostal až do Mnichova. Tam ho však chytili. Dopravili ho zpět do tábora a vsadili do téže bedny, ve které unikl, a ponechali ho v ní jako skrčence třicet dní. Poté měl být veřejně pověšen. Přestože se provaz při jeho popravě několikrát přetrhl a podle prastarých pravidel měl nárok na milost, jeho život nebyl ušetřen.

V případě pokusu o útěk byly po dopadení nešťastníků praktikovány veřejné popravy. Ty obvykle prováděli sami prominentní vězni za přítomnosti celé komandatury. Někdy byl odsouzený před smrtí ještě zbit.

Taková poprava se konala i 30. července 1942. Na útěku byl dopaden rakouský vězeň Hans Bonarewitz.

Předtím pracoval jako truhlář v táborové garáži. Zhotovil si jakousi truhlu, v níž se ukryl, a s pomocí spoluvězňů se pokusil uniknout z tábora. Byl chycen a v den popravy postaven na káru, na které se převážely mrtvoly a popel z krematoria. Dobře se bavící dozorcí narežírovali děsivou show: před nastoupenými tisíci vězňů a za hudebního doprovodu kapely táhli káru i s Bonarewitzem jeho spoluvězni. V čele průvodu pochodoval mažoret v cylindru a s hůlkou, za ním kráčelo kvarteto nejlepších cikánských houslistů a hráčů na tahací harmoniku, kytaru a mandolínu. Cestou museli hrát skladbu *Jättendrai* a šlágr *Každý ptáček se vrátí do svého hnízda*. Všichni němečtí a rakouští vězni museli k tomu německy zpívat. Pítoreskní průvod defiloval směrem k šibenici, až na appelplatz. Při samotném věšení Bonarewitzovi zahráli Vejvodou *Škoda lásky*.

Veřejné popravy obvykle prováděl Franz Unek, člen vězeňské samosprávy.

27 MUDr. Wilhelm Steffel, sudetský Němec z Moravské Třebové, patolog žijící od roku 1937 v Praze. S vědeckým zaujetím rád experimentoval. Někdy sám, někdy s německými studenty lékařství dojížděl do Mauthausenu studovat „zajímavé abnormality“. Steffel se prý pokoušel uměle vyživovat vyňaté mozky vězňů, transplantovat oddělené hlavy na jiná těla... V květnu 1945 byl sice zajištěn v Litoměřicích, ale 12. 6. 1945 spáchal v nestřeženém okamžiku sebevraždu.

28 Archiv autora, rozhovor s Václavem Berdychem, 11. 12. 1991.

vy, zběsilý blockführer z bloku č. 7. Unek byl v civilu vášnivý příznivec sportu, zvláště fotbalu. Zde v táboře několikrát zorganizoval duely v boxu a fotbalové zápasy, např. Barcelona proti Vídni, Madrid proti Berlínu. Unek měl rovněž právo přidělit nebo odmítnout spoluvězni lůžko, šaty, práci, směl spoluvězně beztretně bít. Těchto práv plně využíval. Během osvobození v květnu 1945 se hleděl ztratit. Vězni ho ale na jednom statku vypátrali a na místě bez milosti zabili.²⁹

V době heydrichiády i poté byla na české vězně v Mauthausenu uvalena mimořádná opatření. Zatímco příslušníci jiných národů byli večer po těžké práci na blocích, Češi na známý povel „sämtliche Tschechen antreten“, „všichni Češi nastoupit“, museli na appelplatzu přinejménším jednou denně dělat až do úpadku dřepy.

Odsouzenci k smrti byli někdy popravováni na schiessplatzu, v mírném svahu za táborem, za blokem č. 20. Na tomto popravišti se nejen střílelo, ale i věšelo. Šibenice zde byla umístěna pod jednoduchým přístřeškem.

Podle poválečného protokolu gestapáka Karla Schrettera přijeli do Mauthausenu v úterý 22. září 1942 ve třech autech šéf venkovní služebny Gestapa ve Zlíne Hans Ziegler a Hermann Ebert, Walter Marquart, Alois Rimkus, Siegfried Pribyl, Vinzenz Mayerhofer z řídící úřadovny Gestapa v Brně. Jako zajatce přivlekli s sebou bývalého velitele operační skupiny ZINC Oldřicha Pechala a člena skupiny BIVOUAC rtn. Jindřicha Čoupka. Kolem 16.00 hod., v posledním gestu vzduchu, Čoupek hrdě prohlásil, že on a Pechal jsou britskými státními příslušníky, a proto je popraviti nemohou. Velitel tábora Franz

Ziereis však označil parašutistovu výhradu za bezpředmětnou. Nechali Čoupka několik kroků poodstoupit a osmičlenné komando lágrových esáků jej zasáhlo výstřely z pušek do zad. Poté přišel na řadu Oldřich Pechal. Ten na rozdíl od svého kamaráda nebyl zastřelen, ale na místě oběšen.³⁰

Podle možná ne zcela přesného svědectví Antonína Nezhyby z Prostějova byla na tomto popravišti v říjnu 1942 popravována za odbojovou činnost větší skupina českých žen z Prahy a Brna. Když prvních osm žen vyrovňali do řady, postavila se před ně popravčí četa v ocelových přilbách, černých uniformách a bílých rukavicích. K ženám přistoupil Georg Bachmayer³¹ a tážal se: *Dámy, přejete si cigarety?* Přestože byl odmítnut, pokračoval: *Já osobně bych vám rád ulehčil váš tvrdý osud, avšak rozkaz z Berlína to nepřipouští.* Ženy neodpovídaly a velitel Ziereis se jich ještě otázel, přejí-li si zavázat oči šátkem. Odpovědí mu byl pohrdavý smích, působící na muže popravčí čety jako ledová sprcha. Pušky se jim třáslý v ruce. Po smrtící salvě přišlo na řadu dalších osm žen. Některé byly špatně zasaženy, úpěly a byly dobyty ranou z pistole. Když strážci stavěli do řady čtvrtou skupinu osmi žen, stalo se něco, co v historii tábora nikdo nezažil: členové popravčí čety SS-Unterscharführer Franz Kofler a Slovák z Bratislavy SS-Man Farkacz (možná Farkas, bývalý četař čs. armády) odhodili pušky na zem a odcházeli, přičemž Farkacz prý na Bachmayera volal: *Jsem vrah, ale tyto ženy vraždit nebudu!* Zbytek žen byl usmrcen v podzemí Bunkru.³²

V noci na sobotu 24. října 1942 byl u zdi tábora podle seznamu tříděn do

tří skupin transport z Malé pevnosti Terezín. První a nejpočetnější tvořili tzv. parašutisté. Nebyli to parašutisté v pravém slova smyslu, nýbrž ti, kteří v souvislosti s atentátem na Heydricha parašutisty podporovali, přechovávali či byli jejich příbuznými. Druhou skupinu tvořilo více než třicet lidí zatčených a odsouzených za odbojovou, zčásti levicově nebo komunisticky orientovanou činnost. Třetí, poslední skupinou bylo asi patnáct židovských občanů z Čech a Moravy. Původně jich bylo více, ale někteří cestu do tábora nepřežili.

Největší poprava Čechů v historii tábora začala v 8.30 a skončila v 17.42 hod. Každé dvě minuty byl v podzemí Bunkru zavražděn ranou do týla jeden člověk. Dohromady 262 obětí, z toho více než polovina žen průměrného věku 37 let. V naprosté většině nevinní lidé. Osudnou se stala jejich společná vlastnost – neschopnost odepřít pomoc bližnímu v nouzi. Totéž se opakovalo dne 26. ledna 1943. Pod záminkou, že je čeká lékařská prohlídka, bylo 16 mužů postupně přivedeno k „fotografickému přístroji“. Ve vedlejší místnosti bylo mezitím zplynováno 15 českých žen. Promyšlenost tohoto zločinu potvrzovaly „úmrtní listy“. O přesnosti a spolehlivosti německého pořádku svědčí skutečnost, že doba úmrtí obětí byla uvedena i s minutami. V případě zplynovaných žen měly všechny na úmrtních listech uvedenou shodnou dobu smrti: 16.15 hod. V souvislosti s heydrichiádou bylo zavražděno 294 Čechů, mezi nimi 21 osob s akademickým titulem.³³

V roce 1943 se počty vězňů výrazně zvyšovaly. Přicházely transporty z celé Evropy. Nyní byli vězni nasazováni do

29 Archiv autora, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

30 Protokol sepsaný s krim. taj. brněnské řídící úřadovny Gestapa v Brně Karlem Schretterem, nar. 30. 5. 1902 v Lammersdorfu v Korutanech, za války bytem Brno, Merhautova 78. Srov. Bundesarchiv Ludwigsburg, sign. B 162/8177.

31 SS-Hauptsturmführer Georg Bachmayer, nar. 12. 5. 1913 v bavorském Friedolingu. Od března 1940 v Mauthausenu jako velitel vazební věznice, jeden ze zástupců velitele Ziereise. Ke konci války velitel pobočného tábora v Ebensee. S celou svou rodinou spáchal 8. 5. 1945 na hřbitově Sverberg v rakouském Münzachu sebevraždu.

32 Archiv autora, kopie svědectví Antonína Nezhyby, 1945.

33 Informace zjištěny v rámci přípravy publikace s pracovním názvem *Pamětní kniha Mauthausenských*, kterou připravuji k vydání s Vojtěchem Šustkem a Vlastislavem Janíkem.

Názorná výuka německých a rakouských vězňů v hajlování

Tzv. dobrovolná smrt oběšením – „Freitod durch Erhängen“. V oficiálních hlášeních a úředních záznamech se objevují další podobné zápisy: úmrtí v důsledku onemocnění (nejčastěji zápal plic) nebo různé druhy sebevražd, například „durch Blutkreislauföffnen“ (podřezání žil), „Elektrozaunsprung“ (skok do elektrických drátů), „Sprung in die Tiefe“ (skok ze skály), „Ertrinken“ (utopení).

Nahoře vězni při otrocké práci při budování silnice a vpravo tzv. zastřelení při útěku

Pokud nově přicházející vězeň vykazoval unikátní tělesnou vadu, byl vyfotografován, změřen, zvážen a nakonec injekcí usmrcen. Touto promyšlenou, pečlivě organizovanou nelidskostí se vězňovo tělo stalo kuriózním exponátem a součástí sbírek německých a rakouských vědeckých ústavů.

Mauthausen, „ozdravovna pro živé a mrtvé“. Nejhůře se zacházelo s ruskými a polskými důstojníky.

Foto na této straně: archiv autora

výroby ve zbrojním průmyslu. Aby produktivita práce dosáhla maxima, byl Mauthausen rozšířen o další poboché tábory. Podzemní zbrojní objekty navštívil říšský ministr zbrojního průmyslu Albert Speer. Avšak i tento intelektuál a umělec byl zámerně slepý ke krutému zacházení s pracujícími otroky.

Jednou z absurdit byl tzv. Barák radosti. Když se mezi vězni začala příliš rozmáhat homosexualita, problém se řešil až v Berlíně. V Mauthausenu byla pro tyto účely vyčleněna půlka baráku č. 1. Okna byla zvenku zabílena, do truhlíků vysazeny květiny a vnitřek přehrazen na malé kabinky, salonety. Byly vybaveny postelí, malým prádelníkem se zrcadlem, umyvadlem. Pět kabiněk na každé straně chodbičky. Odkud byly celkem hezké a dobře oblečené „Hurén“, se přesně neví. Bylo jich deset a později přibýly ještě dvě. Snad pocházely z nějakých ženských táborů, kde jim slíbili po jednoroční službě v mauthausenském nevěstinci propuštění. Vedení tábora udělalo opravdu vše pro vytvoření dokonalé iluze. Byly zhotoveny dokonce i speciální vstupenky s předtištěnými údaji: Konzentrationslager Mauthausen, Heftling Nummer... Geboren... Block... Bittet gehorsam das Bordell besuchen zu dürfen... Unterschrift... Vstupenku neboli „Fickkarte“ bylo možné zakoupit předem v táborové kanceláři. Spodní ústřížek se odevzdával při vstupu do salonetu. První dny se platilo dvě marky, a když poptávka stoupala, byla cena zvýšena. K slavnostnímu otevření byli povoláni hudebníci a v ten den prý nebyl nikdo zabít.³⁴

Z prominentních vězňů, dlouhodobě vězněných v Bunkru, jmenujme například syna italského maršála a politika

Pietra Badoglia, drženého zde pod jménem Brausewetter. Od října 1944 tu pod krycím jménem Maus pobýval Nikolas Horthy, syn maďarského admirála Miklóse Hortyho.³⁵

DUŠEGUBKA

Jako v každém vězení, i zde platila stará zásada „nikdy se nikam dobrovolně nehlas“. Přesto se několik nemocných vězňů na oficiální výzvu, zda by se nechtěli zotavit v nedalekém klášteře, přihlásilo. Byli pak odváženi speciálním vozem označeným Deutsche Reichsbahnpost. Až po válce se svět dozvěděl, že na smrt nemocní a zesláblí vězni byli usmrceni výfukovými plyny během jízdy ve speciálním voze zvaném Mina, Fantomas nebo Dušegubka. Svět se dozvěděl, že poblíž Lince se nacházel zámček Hartheim, spadající rovněž do mauthausenského komplexu. V Hartheimu se prováděla eutanázie.

Nezjištěného dne byl do Mauthausenu převezen František Pecháček, bývalý zemský velitel ilegální organizace JINDRA, jedna z vůdčích osobností řídící a organizující sokolský odboj. Dlouho byl vězněn v soudní budově v Praze na Karlově náměstí a v Malé pevnosti Terezín. Bachmayer mu připravil speciální uvítání. Poštval na něho svou cvičenou dogu Lordu, která Pecháčka těžce zranila. Spoluvězni ho v bezvládném stavu přenesli do táborové nemocnice. Dne 3. února 1944 byl přivlečen do podzemí Bunkru a zastřelen. Nevíme, zda se kdy dozvěděl, že jeho milovaná žena Emilie zde byla usmrcena již 26. ledna 1943 v 16.15 hod.³⁶

V září 1944 byla početná skupina holandských parašutistů (protihra-operace SEVERNÍ PÓL) nucena vynášet žlu z vídeňského kamenolomu.

Už 6. září 1944 byli v lomu z příkazu šéfa RSHA Ernsta Kaltenbrunnera někteří postaveni před popravčí četou a zastřeleni. Následujícího dne byli popraveni další a za svítání 8. září 1944 zbývající.³⁷

Statečný a nezdolný český parašutista des. asp. Libor Zapletal (operace BIVOUAC) byl od března do října 1943 vězněn v brněnských Kounicových kolejích. Poté ho převezli do Mauthausenu, kde byl až do konce července 1944 pod číslem 35697 zavřený v Bunkru. Vedení tábora však najednou potřebovalo uvolnit cely pro Němce zatčené v souvislosti s červencovým atentátem na Hitlera. Zapletal byl přeložen do táborového areálu k ostatním vězňům. Jak dosvědčuje mauthausenská Kniha zemřelých, Zapletala spolu s jedenácti českými spolupracovníky operační skupiny SPELTER a několika ruskými vězni oběsili v popravčí místnosti 27. září 1944 v 10.00 hod.³⁸

Špatně dopadla i část příslušníků americké vojenské mise (operace DAY), působící v době povstání na Slovensku. Když padli po ústupu do hor do rukou protipartyzánské skupiny Edelweiss, odveklí několik z nich přes Bratislavu do Mauthausenu. Na rozkaz Kaltenbrunnera byli 24. ledna 1945 popraveni. Zemřel tak např. sedmadvacetiletý kpt. Edward V. Baranski, Sgt. Lane H. Miller, radista Sgt. Daniel Pavletich. Několik amerických letců, kteří se zachránili na padáku a byli dopadeni, bylo v kamenolomu neobyčejně drastickým způsobem ubito klacky a holemi.³⁹

Po potlačení Varšavského povstání v říjnu 1944 byly do Mauthausenu deportovány stovky Poláků, mezi nimi i sotva devítiletí chlapci. Naživu jich po popravách zůstalo jen několik desítek. V rostoucím počtu byli do Maut-

34 Archiv autora, rozhovory s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011, a Václavem Berdychem, 11. 12. 1991.

35 Tamtéž.

36 Archiv autora, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

37 Tamtéž, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

38 JANÍK, Vlastislav: *Operace SPELTER LENKA-JIH*. Naše vojsko, Praha 2008.

39 Archiv autora, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

Francouzští vězni strhávají obří říšskou orlici, kdysi zhotovenou vězněm – uměleckým kovářem v zámečnické dílně. Dole američtí vojáci osvobozují Mauthausen. Foto: archiv autora

hausenu dopravování židovští vězni. Ti měli nejnižší šance na přežití.⁴⁰

Bloku č. 20 se rovněž říkalo „blok bezejmenných“. Byl vybudován z pů-

vodně karanténního bloku až na jaře 1944. Oddělen zdí a dráty s elektrickým proudem, byl od ostatních bloků zcela izolovaný. Několik set vězňů, většinou

sovětských důstojníků, u vědomí toho, že smrt je v Mauthausenu stejně nemine, se v noci na 2. února 1945 rozhodlo k zoufalému činu. K doslova jedinečné akci v historii tábora – vzpouře! Způsobili zkrat na drátech, přes ně přehodili deky a nehluchně zlikvidovali stráž na věži. Dostali se ke kulometu, kterým začali ostřelovat další stráž. Pomocí klacků, kamenů, dřeváků i hasicích přístrojů zaútočili na dozorce. Než byl spuštěn poplach, již prchali mimo lág. Velitel tábora Ziereis vyzval místní mládež z Hitler-Jugend k pomoci. Ta se spolu s esesáky zapojila do pronásledování uprchlých vězňů. Celou noc bylo slyšet střelbu a štěkot psů. Pronásledovatelé uprchlíky, příliš zesláblé, brzy dostihli a na místě usmrtili. Uniknout se podařilo jen mizivému počtu vězňů.⁴¹

MAUTHAUSENSKÝ EPILOG

V posledních měsících války začaly přijíždět tisícíhlavé transporty z evakuovaných táborů Dachau, Buchenwald a Osvětim (Auschwitz), což vyvolalo katastrofální situaci v přidělech jídla. Živí spali s mrtvými, jen aby za ně dostali misku vařeného tuřínu, řepný chrást. Vězni umírali hladem. Dokonce snědli dehtový papír ze střechy jednoho baráku. Hlad připravoval chodící kostry o zbytky rozumu, měnil je v pološílené bytosti, schopné kvůli jídlu i zabít. V táborové nemocnici či v „Sanitätslagru – ruském táboře byly „léčebné metody“ nastaveny tak, aby každý pacient co nejdříve zemřel. Podle vězeňské hantýrky zde přežívali pouze muslimani, plazící se páchnoucí lidské trosky. Někteří vyřezávali mrtvým játra, ukusovali varlata.

Nově příchozí byli umisťováni do improvizovaného stanového tábora, včetně několika velkých cirkusových šapitó. Počet nemocných a mrtvých razantně stoupl.⁴²

40 BERDYCH, Václav: *Mauthausen. K historii odboje vězňů v koncentračním táboře Mauthausen*; rovněž *archiv autora*, rozhovor s Václavem Berdychem, 11. 12. 1991.

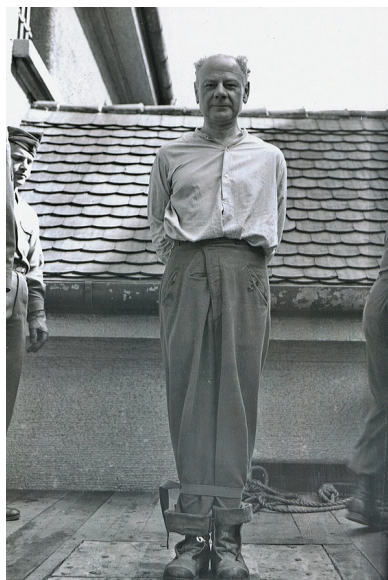
41 *Archiv autora*, rozhovor s Hansem Maršálkem, 4. 12. 2011.

42 *Archiv autora*, rozhovor s Václavem Berdychem, 11. 12. 1991.

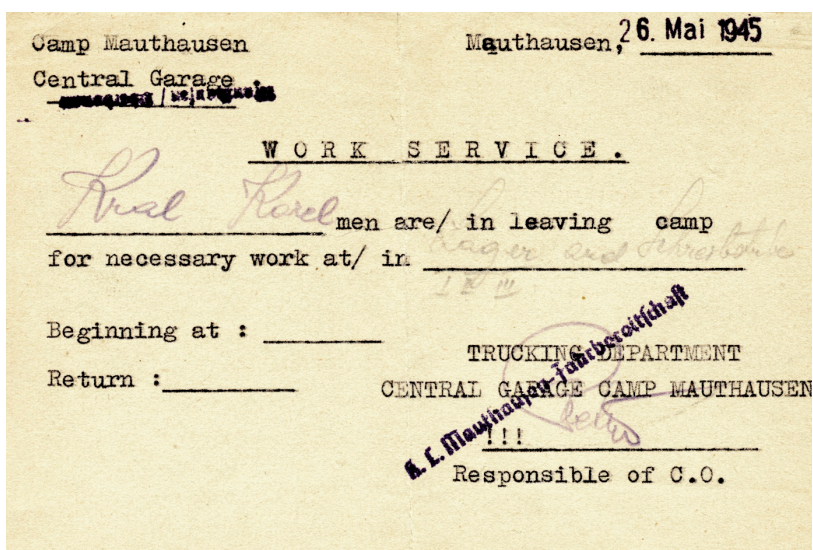

Dne 31. března 1945 bylo z věznice Krajského soudu v Bratislavě deportováno do Mauthausenu na 120 politických vězňů. Během spojeneckého náletu jich cestou do Melku několik zahynulo. Zbylí byli usmrceni v podzemí hlavního tábora.

Poslední transport, čítající 217 osob, z toho 37 žen, složený z dopadených partyzánů a jejich spolupracovníků z Moravy a Slováků a oficiálně označený jako KL 3, dorazil 9. dubna 1945. I jim se dostalo obvyklého přivítání v podobě bití. Celý den stáli bez jídla a pití, vystaveni ranám a kopancům kolemjdoucích příslušníků SS. Přenocovali v koupelně. Nejdříve ženy, po nich muže pak po skupinách hnali podél zdi poblíž krematoria do podzemí, kde byli všichni usmrceni. Jejich těla vynášelo komando vězňů na nosítkách a po prkně spouštělo oknem do nového, výkonnějšího krematoria, které bylo právě v ten den poprvé uvedeno v činnost. V Bunkru byl zlikvidován v podstatě celý transport, až

Za své nesčíslné zločiny byl Eduard Krebsbach odsouzen k smrti a popraven v Landsbergu 28. 5. 1947 Foto: archiv autora

Povolení k vstupu do tábora pro jednoho z pozůstalých

Zdroj: archiv autora

na Videňáka Franze Arnolda. Oběť Čechoslováků byla o to větší, že ji přinesli na úsvitu pomalu se rodícího konce války.⁴³

V důsledku naprostého chaosu ve dnech osvobození, kdy mezi stanovým lágrem a samotnou pevností vyrostlo obří smetiště, na němž se pálily archivy, se jmenný seznam obětí podařilo upřesnit až po mnoha desetiletích usilovné práce historiků.

V úterý 1. května 1945 zmizeli z tábora zbylí příslušníci SS. Byli nahrazeni staříky z Volkssturmu, místními hasiči a vídeňskými policisty, kteří se k vězňům chovali relativně mírně. Odtikávaly poslední hodiny vyplněné netrpělivostí, strachem a nadějí. Vedení tábora se ujal mezinárodní táborový výbor.

V sobotu 5. května 1945 kolem 13.00 hod. přijela na dvou polopásových vozidlech průzkumná hlídka 3. americké armády. Vojáci vězňům oznámili, že jsou svobodní. Když se hlídka opět vzdálila, propuklo nadšení, ale současně se rozpoutalo peklo. Splácely se účty za všechno utrpení. Nejvíce mrtvých bylo z řad kápů, promi-

nentů, ale v některých případech i nevinných. Vězňové v pobočném táboře Ebensee se vrhli proti strážím, zabili je a zaujali místa na kulometných věžích. Pak zabili a snědli Bachmayerova psa...

Dne 6. května 1945 tábor definitivně obsadili příslušníci 11. obrněné divize 3. americké armády. Vojáci ze země za velkou louží mohli jen těžko uvěřit tomu, co se v tomto táboře po celé roky dělo, kde se v lidech všechny ty temné pudy vzaly. Mnoho vězňů si nově nabyté svobody nemohlo užít. Zemřeli bezprostředně po válce v důsledku nemoci a vysílení. Mrtvolky ležely všude, nestačily se ani kopat masové hroby. Tábor zůstal několik týdnů pod americkou správou. Od léta 1945 sloužil jako ubikace sovětských vojáků. V červnu 1947 velitelství sovětských okupačních jednotek předalo tábor Rakouské republice, která se zavázala zřídit na tomto místě trvalý památník.

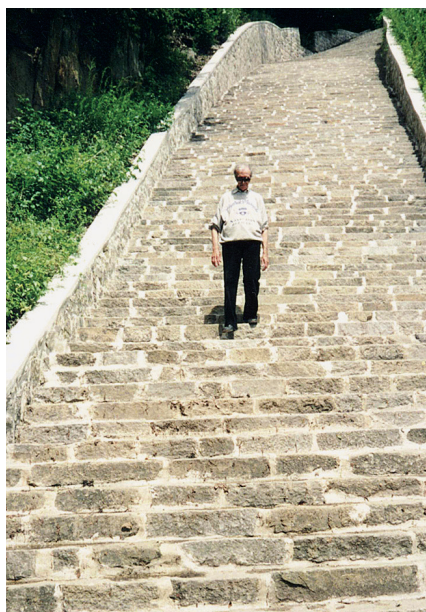
Kdo pro ctnost na smrt vydán je, ten nezemře.

Titus Maccius Plautus

43 NEDBÁLEK, František: Transport „KL 3“ Brno – KT Mauthausen. In: *Morava v boji proti fašismu. Sborník statí, vzpomínek a dokumentů*, sv. 2. Moravské zemské muzeum, Brno 1990, s. 203–218.

MAUTHAUSENŠTÍ VĚZNI, KTERÍ PŘEŽILI A POSKYTLI CENNÁ SVĚDECTVÍ

Josef Klat, 2010

Foto: archiv autora

Na mauthausenských schodech. Václav Václavík v roce 1998 a Přemysl Šindelka v roce 2010.

Foto: archiv autora

Hans Maršálek jako vězeň a jeho poslední fotografie z prosince 2011

Foto: archiv autora a Vlastislav Janík

Václav Berdych, 1998

Foto: archiv autora

Adolf Burger (vpravo) s autorem, 1998

Foto: Věra Burgerová

pd